

Zofia Leszczyńska, *Prokuratorzy i sędziowie lubelskich sądów wojskowych 1944-1955*, wyd. Norbertinum, Lublin 2005, ss 385.

W latach przejmowania władzy w Polsce przez komunistów po tzw. wyzwoleniu prześladowaniu poddano dziesiątki tysięcy Polaków, których „winą” była wierność ideałom wolnej Rzeczypospolitej. Spośród nich ponad 6 tys. skazano na karę śmierci (większość została wykonana), a pozostali, po brutalnych śledztwach, długie lata spędzili w więzieniach lub obozach pracy. Proces *zdobywania*, a następnie *utrwalania władzy ludowej* ubierano w pozory prawa angażując doń aparat bezpieczeństwa oraz prokuraturę i sądownictwo wojskowe, które na mocy dekretu z 23 września 1944 r. (działającego z mocą wsteczną od 15 sierpnia tegoż roku) uzyskały prawo ścigania i orzekania w stosunku do osób cywilnych zaangażowanych w działalność niepodległościową, utrudnianie realizacji *reformy rolnej*, pod pozorem której dokonywano zaboru mienia prywatnego, posiadanie broni, sabotaż itp.

Książka Zofii Leszczyńskiej *Prokuratorzy i sędziowie lubelskich sądów wojskowych 1944-1955*¹ to kolejna² w ostatnich latach praca poświęcona komunistycznym zbrodniom na Ziemi Lubelskiej związanym z sowietyzacją Polski. Sądownictwo wojskowe, owa karykatura w systemie terroru komunistycznego, która w pełni zasłużyła sobie na miano „zbrodnie w majestacie prawa”, odegrało szczególną rolę w procesie fizycznej eksterminacji opozycji ideowej i politycznej w latach 1944-1956.

Geneza prokuratury i sądownictwa wojskowego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej sięga okresu tworzenia polskiej dywizji piechoty (1 Dywizja im. T. Kościuszki) w Związku Sowieckim. Na ziemiach *wyzwolonych* struktury wojskowego „wymiaru sprawiedliwości” zostały oficjalnie powołane we wrześniu 1944 r.: Naczelny Sąd Wojskowy i (podległy mu) Wojskowy Sąd Garnizonu Lubelskiego. Na początku 1945 r. Wojskowy Sąd Garnizonu Lubelskiego przemiano na Wojskowy Sąd Okręgu Lubelskiego, by w styczniu 1946 r. powołać Wojskowy Sąd Rejonowy

¹ Z. Leszczyńska, *Prokuratorzy i sędziowie lubelskich sądów wojskowych 1944-1955*, Lublin 2005.

² Zob. choćby: K. Czubara, *Bezpieka. Urząd Bezpieczeństwa na Zamojszczyźnie 1944-1947*, Zamość 2003; *Druga konspiracja niepodległościowa. Tajne organizacje młodzieży szkolnej Lublina i Lubelszczyzny w latach 1945-1956*, opr. J. Ziółek, Lublin 2001; B. Dzieciół, *Wykazy nazwisk osób skazanych na karę śmierci przez sądy wojskowe w latach 1946-1955*, Warszawa 2004; Z. Kielboń, Z. Leszczyńska, *Kobiety Lubelszczyzny represjonowane w latach 1944-1956*, t. 1, Lublin 2002; Z. Leszczyńska, *Procesy sądowe w latach 1944-1955 wobec członków organizacji niepodległościowych na Lubelszczyźnie*, [w] *Przestępstwa sędziów i prokuratorów w Polsce w latach 1944-1956*, red. W. Kulesza i A. Rzepliński, Warszawa 2000; Cz. 2: *Członkowie organizacji niepodległościowych na Lubelszczyźnie skazani na karę śmierci przez sądy wojskowe (1944-1955)*, Lublin 2003; *Represje wobec uczestników wydarzeń w Katedrze Lubelskiej w 1949 roku*, opr. J. Ziulek i A. Przytuła, Lublin 1999.

w Lublinie. Urząd prokuratorski umieszczano równolegle do struktury sądownictwa wojskowego.

Pierwsze procesy członków podziemia niepodległościowego przed sądem wojskowym odbyły się w październiku 1944 r. Wydawane tu wyroki były ostateczne i nie podlegały zaskarżeniu. Rozprawy odbywały się na Zamku Lubelskim w sali na pierwszym piętrze (w skrzydle z basztą), systematycznie, po kilka dziennie. Oskarżeni przez cały czas pilnowani byli przez żołnierzy pod bronią. Trybunał obradował w składzie trzech sędziów. Wyroki orzekające karę śmierci zatwierdzał Naczelnny Dowódca WP gen. Michał Rola-Żymierski lub w jego zastępstwie gen. Karol Świerczewski, gen. Zygmunt Berling, gen. Leon Bukojemski, płk Włodzimierz Radziwanowicz. Karę śmierci przez rozstrzelanie wykonywano w podziemiach (nieistniejącego obecnie) budynku administracyjnego więzienia na Zamku. Nocą zwłoki przewożono do anonimowych mogił na cmentarzu przy ulicy Unickiej. W ten sposób lubelskie sądy wojskowe osądziły w latach 1944-1955 około 12 tys. osób z terenu województwa lubelskiego, z czego 515 skazano na karę śmierci (wykonano co najmniej 333). Doliczyć do tego należy rozprawy odbywające się w trybie doraźnym, podczas sesji wyjazdowych w teren, podczas których skazanych na śmierć rozstrzeliwano publicznie natychmiast po ogłoszeniu wyroku, a zwłoki wywożono w nieznanne miejsca.

Praca Zofii Leszczyńskiej to alfabetyczny katalog (słownik biogramów?) 83 „zbrodniarzy w majestacie prawa” – prokuratorów (28) i sędziów (55) lubelskich struktur „wymiaru sprawiedliwości” *Ludowego* Wojska Polskiego w latach stalinizmu 1944-1955. W celu wydobycia nazwisk oprawców z rymsztoka historii autorka, wieloletnia opiekunka Działu Archiwum w Państwowym Muzeum na Majdanku, przeprowadziła kwerendę w aktach Wojskowego Sądu Rejonowego w Lublinie, przechowywanych w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Lublinie od roku 2003 na zasadzie użyczenia przez Archiwum Państwowe w Lublinie, oraz w zbiorach Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie: aktach osobowych wojskowych prokuratorów i sędziów, dokumentacji Wojskowego Sądu Garnizonu Lubelskiego i Wojskowego Sądu Okręgu Lubelskiego. Katalog poprzedzony jest *Wprowadzeniem* wyjaśniającym strukturę i metody działalności sądownictwa wojskowego oraz jego wkład w sowietyzację Polski i udział w zbrodniach stalinizmu. W *Bibliografii* prezentuje Autorka szeroki wybór opracowań, na których oparła swe ustalenia i które mogą stać się podstawą do dalszych badań nad zbrodniami komunistycznymi w Lubelskiem po drugiej wojnie światowej. Dorzućmy do nich dla uzupełnienia choćby prace Anny Grażyny Kister³ i Ksawerego Jasiaka⁴, książkę *Zrzeszenie Wolność i Niezawistość na Lubelszczyźnie w latach 1944-1947 w opra-*

³ A. G. Kister, *Komenda Okręgu Lublin AK w 1944 roku (na podstawie akt sądowych Wojskowego Sądu Rejonowego w Lublinie)*, „Zeszyty Historyczne WiN” nr 9 (1996), s. 5-16; *taż*, *Komenda Okręgu Lublin Armii Krajowej w 1944 roku*, Warszawa 2000.

⁴ K. Jasiak, *W majestacie „ludowego prawa”. Skazani przez „wymiar sprawiedliwości” w Łodzi w latach 1945-1956*, „Kultura i Historia”, http://www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl/nr7/artykuly/jasiak_k.html, nr 7/07/2004.

cowaniach funkcjonariuszy MSW⁵ oraz nowe ustalenia Tomasza Rodziewicza⁶ i Jarosława Kopińskiego⁷.

Dzięki żmudnej kwerendzie archiwalnej Autorka dla ponad połowy (55) osób biorących udział w skazywaniu członków podziemia niepodległościowego w Lubelskiem sporządziła notatki biograficzne (różnej objętości), na które składają się: imię i nazwisko (pseudonim lub właściwe nazwisko, jeśli zostało zmienione, co dotyczy zwłaszcza osób pochodzenia żydowskiego), data i miejsce urodzenia, rodzaj ukończonych szkół, zarys kariery zawodowej. Wrażenie na czytelniku robi możliwość spojżenia w twarze tych osób, gdyż Autorce udało się dotrzeć do fotografii 43 z nich. Bardzo istotnym elementem biogramów, który zainteresuje zwłaszcza rodziny ofiar stalinizmu w województwie lubelskim, są noty wymieniające oskarżanych, sądzonych i skazanych przez *personae dramatis* książki Z. Leszczyńskiej. Ponadto pracę wzbogaca aneks zawierający autentyczne wyroki wydane przez lubelskie sądy wojskowe oraz ich uzasadnienia (w tym wyroków śmierci), protokoły wykonania kary najwyższej, zawiadomienia o skazaniu, unieważnienia wyroków.

We wspomnianym już kontekście zainteresowania książką ze strony rodzin ofiar „zbrodni w majestacie prawa” w Lubelskiem szczególnie przydatny będzie indeks nazwisk obejmujący również nazwiska osób wymienianych w reprodukowanych w aneksie dokumentach archiwalnych.

Prokuratorzy i sędziowie... Z. Leszczyńskiej to doskonale i jakże potrzebne wydawnictwo, które oddaje dziejową sprawiedliwość ofiarom sądowych mordów z okresu „zbrodni założycielskiej” komunizmu w Polsce, odiera z anonimowości, personifikuje sprawców i wskazuje, że odpowiedzialność przed historią powinna być jasnym wyznacznikiem *historycznej polityki* państwa. Jednoznaczny stosunek do przeszłości stanowi bowiem gwarant moralności we współczesnym (a tym samym i przysłym) życiu społecznym.

Dariusz Magier

(Akademia Podlaska, Siedlce,
Archiwum Państwowe w Lublinie)

⁵ *Zrzeszenie Wolność i Niezawisłość na Lubelszczyźnie w latach 1944-1947 w opracowaniach funkcjonariuszy MSW*, red. P. Mirski, J. Twardowski, Lublin 2002.

⁶ T. Rodziewicz, *Metoda opracowania zespołu akt Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Lublinie 1946-1955*, „Studia Archiwalne”, t. 1/2004, s. 171-197.

⁷ J. Kopiński, *Rozpracowanie struktur konspiracyjnych AK-WiN na przykładzie działań operacyjnych WUBP w Lublinie w latach 1944-1956*, [w] *Wobec komunizmu. Materiały z sesji naukowej pt. „Lubelskie i południowe Podlasie wobec komunizmu 1918-1989”*. Radzyń Podlaski 2 IX 2005, red. D. Magier, Radzyń Podlaski 2006, s. 137-207.